

¹Әбиденқызы А. ²Алмабекова А.М.

¹Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан

²Әль-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

E-mail: ¹ainurbai-67@mail.ru, ²aseka_83@inbox.ru

ҚЫТАЙ ХАЛЫҚ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ «БІР БЕЛДЕУ, БІР ЖОЛ» СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСТАМАСЫ ЖӘНЕ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІНІҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Аңдатпа. Бұл мақала Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы экономикалық, саяси және стратегиялық ынтымақтастықты зерттеуге арналған. Орталық Азияның геостратегиялық маңыздылығы «Бір белдеу, бір жол» бастамасы аясында артып, Қытаймен тығыз экономикалық байланыстар орнатуға мүмкіндік берді. Мақаланың жаңалығы-Орталық Азиядағы «Бір белдеу, бір жол» бастамасының стратегиялық маңыздылығын талдап, оның экономикалық және саяси әсерлері жүйелі түрде зерттеледі. Сонымен қатар, екіжақты және көпжақты ынтымақтастықтың болашағы мен ықтимал сын-қатерлері қарастырылады. Зерттеу міндеттері Орталық Азиядағы «Бір белдеу, бір жол» бастамасының рөлін анықтау. Аймақтағы елдер арасындағы сауда-экономикалық және инвестициялық ынтымақтастықты бағалау. Қытай мен Орталық Азия елдерінің стратегиялық серіктестігін дамыту үрдістерін, ынтымақтастықтың негізгі жетістіктері мен қиындықтарын талдау. Мақсаты – Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы ынтымақтастықтың негізгі бағыттарын, нәтижелерін және болашақ перспективаларын талдау. Зерттеу барысында жалпы ғылыми (талдау, синтез, салыстыру, жалпылау) және нақты ғылыми (мазмұнды талдау, статистикалық деректерді бағалау) әдістер қолданылды. Зерттеу нәтижесінде авторлар Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы экономикалық байланыстар кеңейіп, көлік, логистика, энергетика және өндіріс салаларында бірқатар ірі жобалар жүзеге асырылды, Өндірістік қуат пен инвестициялық ынтымақтастық күшейіп, инфрақұрылымдық жобаларға үлкен қаржы бөлінді, Қытай Орталық Азияның негізгі сауда серіктестерінің біріне айналды, әсіресе табиғи ресурстар, көлік және логистика салаларында ынтымақтастық белсенді дамуда деген тұжырымға келді. ынтымақтастықтың дамуымен қатар, мәдениет, білім беру, денсаулық сақтау салаларында да бірқатар жетістіктерге қол жеткізілді. Дегенмен, саяси тұрақсыздық, этникалық мәселелер және сыртқы державалардың ықпалы сияқты қауіптер әлі де өзекті болып отыр. Қорытындылай келе, Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы қарым-қатынастар динамикалық түрде дамуда. «Бір белдеу, бір жол» бастамасы аясындағы ынтымақтастық өзара тиімді бола отырып, аймақтық дамуға ықпал етеді. Болашақта тұрақты дамуды қамтамасыз ету үшін тараптар стратегиялық серіктестікті нығайтып, ортақ мүдделерге негізделген өзара іс-қимылды арттыруы қажет.

Алғыс: Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің «Орталық Азия мен Қытайдың көпжақты ынтымақтастығы: әрекеттестіктің алғашқы кезеңінен бастап стратегиялық серіктестікке дейін» ЖТН: BR24993008 атты мақсатты қаржыландыру бағдарламасы аясында дайындалған

Кілт сөздер: стратегия, ынтымақтастық, экономикалық байланыс, даму перспективалары.

Кіріспе

Қытайдың солтүстік-батысымен шектесетін Орталық Азия аймағына жалпы ауданы 4 миллион шаршы шақырымнан асатын және шамамен 70 миллион халқы бар Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түркіменстан бес мемлекеті кіреді. Орталық Азиядағы елдер Еуразия континентімен байланыс орнатудың бірден-бір жолы болып табылады. Сонымен қатар Қытайдың шеткері дипломатиясының негізгі саласы болып табылады. Айрықша географиялық орналасуына байланысты бұл аймақ әрқашан әлемдегі ірі елдер мен түрлі саяси күштердің бәсекелесетін аймағы болып есептеледі.

Орталық Азия «Жібек жолы Экономикалық белдеуінің» батысқа қарай бағытталған аймағында орналасқан, бұл «Бір белдеу, бір жол» бастамасын салудың негізгі стратегиялық тірегі және негізгі мақсатты аймағы болып табылады. Сондай-ақ, қозғалыста үлкен мәнге ие. Яғни, бұл бүкіл бастаманың дамуы. Орталық Азия «Жібек жолы экономикалық белдеуінің» құрлықтағы шетелге шығатын алғашқы аядамасы ғана емес, сонымен бірге «Бір белдеу, бір жол» бастамасын жүзеге асырудың бастамасы болып табылады.

Соңғы жылдардағы практикалық нәтижелерге сүйенсек, Орталық Азия – «Бір белдеу, бір жол» бастамасы жақсы ілгерілетілген және осы уақытқа дейін одан да көп нәтижелерге қол жеткізген өңірлердің бірі. Орталық Азияның «Негізгі ынтымақтастық аймағы» және «Бір белдеу, бір жол» бастамасын салу үшін «ынтымақтастықтың демонстрациялық аймағы», сондай-ақ жақын қарым-қатынасы бар «батыс тату көршілік және достық аймағы» болу үшін барынша әлеуеті мен шарттары бар.

2015 жылғы наурызда Қазақстан мен Қытай басшылары кездесіп, екі ел өндірістік қуат пен инвестиция саласындағы ынтымақтастықты нығайту мақсатында өзара түсіністік туралы меморандумға қол қойды, сондай-ақ болат, мұнай өңдеу, су энергетикасы, автомобиль, түсті металлургия салаларындағы жалпы өндірістік қуат 23,6 миллиард АҚШ долларын құрайтынына қол қойылды. Сол жылдың мамыр айында Президент Назарбаев Мәскеуде Төраға Си Цзиньпинге Қазақстанның «Жібек жолының экономикалық белдеуі» бастамасын қолдайтынын және «Жібек жолының экономикалық белдеуін» құруда және Қазақстанның «Нұрлы жол» елімен ынтымақтасуда жақсы жұмыс атқаратынын айтты. Даму стратегияларын сәйкестендірді.

Сол жылы 31 тамызда Президент Назарбаевтың Қытайға сапары барысында екі мемлекет басшылары «Жан-жақты стратегиялық әріптестіктің жаңа кезеңі туралы Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының бірлескен декларациясына» және «Үкіметаралық негіздемеге» қол қойды. «Өндірістік қуат пен инвестиция бойынша ынтымақтастықты нығайту туралы» Келісім», бұл Қытай мен шет ел арасында жасалған алғашқы өндірістік қуат ынтымақтастығы туралы келісім болып табылады. 2016 жылдың қыркүйегінде Қытай мен Қазақстан «Жібек жолы экономикалық белдеуі» құрылысын үйлестіру жөніндегі ынтымақтастық жоспарына және «Нұрлы жол» жаңа экономикалық саясатына қол қойды. Келісімге қол қойылғаннан бері Қазақстан-Қытай өндірістік қуаттылық ынтымақтастығы, әсіресе, темір жол және атом энергетикасы және болат, түсті металдар, құрылыс материалдары өндірісі бойынша 250 000 тонна/жыл Ақтоғай өндірісі бойынша керемет нәтижелерге қол жеткізді мыс байыту фабрикасы, Пәкістан 34 жоба, соның ішінде Владар облысындағы 250 000 жылдық электролиттік алюминий зауыты, Каспий теңізіндегі 1 миллион тонна/жылдық асфальт зауыты және Мыңаралдағы 3000 тонна цемент зауыты. Қытай стандарттарына сәйкес келетін Астананың бірінші толық ауқымды құрылыс жобасы аяқталып, пайдалануға берілді. Автоматтандырылған жүргізушісіз қалалық жеңіл рельс, Алматы шыңдалған шыны зауыты және 100 000 тонналық үлкен диаметрлі спиральды дәнекерленген болат құбырлар зауыты іске қосылды (Мұқаметханұлы, Нәбижанқызы, 2015:57-60).

Материалдар мен зерттеу әдістері

Аталған тақырыпты зерттеуде Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» (BRI) бастамасы туралы ғылыми әдебиеттер, геосаясат және халықаралық қатынастар теориялары (неореализм, неолиберализм, конструктивизм), экономикалық даму және аймақтық интеграция концепциялары қарастырылды. Орталық Азиядағы BRI жобалары, оның ішінде Қазақстандағы «Нұрлы жол» бағдарламасы және Қытаймен байланысы, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан және Түрікменстандағы инфрақұрылымдық жобалар, Жібек жолы экономикалық белдеуі аясындағы көлік-логистика жүйелері зерттелді.

Қытай мен Орталық Азия арасындағы сауда-экономикалық байланыстар, сауда айналымының көлемі, негізгі экспорт-импорт өнімдері, Қытай инвестициялары және олардың әсері, Қытай банктері мен қаржы институттарының рөлі көрсетілді.

Орталық Азия елдеріндегі қоғамдық пікір және BRI қабылдауы, саяси және қауіпсіздік аспектілері, Орталық Азия елдерінің сыртқы саяси стратегиялары және Қытаймен қарым-қатынасы, Қытайдың аймақтағы қауіпсіздікке ықпалы (ШЫҰ, терроризмге қарсы күрес), су ресурстары, экология, және тұрақты даму мәселелері зерттелді.

Зерттеу барысында кешенді *әдістемелік тәсіл* қолданылды, ол жалпы *ғылыми, нақты ғылыми және арнайы зерттеу* әдістерін қамтиды. Орталық Азия елдерінің Қытаймен экономикалық және саяси байланыстары жекелеген элементтерге бөлініп зерттелді. Бұл әрбір елдің бастамаға қатысуының ерекшеліктерін, ынтымақтастықтың салаларын және олардың экономикалық дамуға әсерін анықтауға мүмкіндік берді. *Талдау және синтез әдісі* Орталық Азия мен Қытай арасындағы қатынастарды жан-жақты зерттеу үшін деректерді талдау және нәтижелерді біріктіруде қолданылды. *Синтез әдісі* арқылы аймақтық деңгейде жалпы үрдістер мен болашақ даму бағыттары анықталды.

Салыстырмалы әдіс әр елдің Қытаймен ынтымақтастығын салыстыру арқылы олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтары, сондай-ақ әрбір елдің бастамаға қатысу ерекшеліктері талданды.

Статистикалық әдіс Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы сауда айналымы, инвестициялық жобалар және инфрақұрылымдық даму көрсеткіштері сияқты сандық мәліметтерді жинақтап, өңдеуге бағытталды.

Кейс-стади әдісімен Орталық Азия елдеріндегі нақты жобалар мен келісімдерді зерттеу арқылы бастаманың әсерін бағалау және оның жеке елдерге қалай ықпал еткенін анықталды.

Арнайы зерттеу әдістері Қытай мен Орталық Азия елдерінің ресми құжаттарын, стратегиялық келісімдер мен сарапшылардың баяндамаларын зерттеп, саяси, экономикалық және құқықтық аспектілерді талдауға мүмкіндік берді.

Орталық Азияның геостратегиялық маңызы мен Қытайдың аймақтағы рөлі өзгеру динамикасын зерттеу үшін *геосаясаттық талдау әдісі* қолданылды.

Жалпы теориялық тұжырымдар негізінде (мысалы, халықаралық экономикалық қатынастар мен аймақтық интеграция теориялары) Орталық Азия елдерінің Қытаймен ынтымақтастығының болашақ даму бағыты болжанды және әртүрлі мемлекеттердегі ынтымақтастық нәтижелерін біріктіріліп, олардың ортақ тенденциялары анықталды. Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түркіменстанның Қытаймен қарым-қатынасындағы айырмашылықтар мен ұқсастықтар анықталды, әрбір елдің бастамадағы рөлін бағалауға мүмкіндік берілді. Қытай мен Орталық Азия елдерінің ресми құжаттары, экономикалық есептері, стратегиялық келісімдері және сарапшылардың баяндамалары зерттеліп, олардың негізгі мазмұны сарапталды. Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы сауда айналымы, инвестициялық жобалар көлемі, инфрақұрылымдық даму көрсеткіштері сияқты статистикалық мәліметтер жинақталып, өңделді. Мысалы, Қытайдың әрбір мемлекетке салған инвестиция көлемі, жоба саны және олардың экономикалық әсері бағаланды. Қытай мен Орталық Азия елдерінің ынтымақтастығының эволюциясы қарастырылды. Тарихи кезеңдер мен қазіргі жағдайды салыстыра отырып, Қытайдың

аймақтағы рөлі мен ықпалының өзгеру динамикасы, аймақтық және ғаламдық деңгейде Орталық Азияның геостратегиялық маңызы бағаланды. Бұл әдіс арқылы Қытайдың экономикалық және дипломатиялық стратегияларының әсері қарастырылды. Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы екіжақты және көпжақты келісімдер зерттеліп, олардың халықаралық құқықтық нормаларға сәйкестігі қаралды. Орталық Азиядағы қауіпсіздік мәселелері (мысалы, шекаралық қақтығыстар, этникалық шиеленістер, діни экстремизм қаупі) және олардың Қытайдың бастамасына әсері зерттелді. Зерттеу әдістерінің кешенді қолданылуы «Бір белдеу, бір жол» бастамасының Орталық Азиядағы экономикалық, саяси және геостратегиялық әсерін жан-жақты қарастыруға мүмкіндік берді. Жалпы ғылыми, нақты ғылыми және арнайы әдістердің үйлесуі зерттеудің объективтілігі мен ғылыми негізділігін арттырды.

Талқылау

Өзбекстан Орталық Азияның көлік магистралінде орналасқан, ол Орталық Азиядағы ең көп қоныстанған мемлекет және «Жібек жолы» бойындағы көне мемлекет. «Белдеу мен жол» бастамасы ұсынылғаннан бері Қытай мен Украина арасындағы сауда көлемі артып, екі ел арасындағы алмасу мен ынтымақтастық бірте-бірте кеңейіп, қарқынды даму кезеңіне аяқ басты. Өзбекстан президенті Кәрімов 2014 жылы мамырда Азиядағы өзара ықпалдастық және сенім шаралары кеңесіне қатысу үшін Шанхайға барған кезде Өзбекстан төрағасы Си Цзиньпинге «Жібек жолының экономикалық белдеуін» құруға белсенді түрде қатысуға және онымен интеграциялануға ниетті екенін білдірді. 2015 жылдың маусым айында Қытай-Өзбекстан үкіметаралық ынтымақтастық комитетінің үшінші отырысында «Жібек жолының экономикалық белдеуін құру бастамасын іске асыру шеңберінде өзара тиімді экономикалық және сауда ынтымақтастығын кеңейту туралы хаттамаға» қол қойылды (Турекулова, 2018).

Екі тарап тереңдету туралы шешім қабылдады. Сауда, инвестиция, көлік, байланыс Басқа салалардағы ынтымақтастықты дамытуға ниет білдірді. Сонымен бірге Өзбекстан Қытайдың бастамасымен құрылған Азия инфрақұрылымдық инвестициялар банкін қолдайды және ұйымның негізін қалаушылардың бірі болып табылады. 2016 жылдың қыркүйегінде президент Кәрімов қайтыс болды, оның мұрагері Мирзиев «Жібек жолының экономикалық белдеуін» салуға қатысу елдің ашықтығы үшін маңызды саясат болатынын мәлімдеді. Сол жылдың ақпан айында Өзбекстандағы China Railway Group компаниясы салған Англия-Пап теміржол туннелі аяқталып, Тәжікстанның солтүстік аумағы арқылы өтетін Англиядан Әндіжанға дейінгі Өзбекстанның ішкі теміржолының тарихы аяқталды. Қытай мен Өзбекстан табиғи газ саласындағы терең ынтымақтастықты жүзеге асырды. Екі ел табиғи газ құбырлары мен Өзбекстан арқылы өтетін төрт табиғи газ құбырын ұзақ мерзімді тұрақты қамтамасыз ету бойынша ортақ келісімге келді (Мылқайдаров, Егизбай, Достан, 2020:573-576).

ТВЕА компаниясы Тәжікстандағы маусымдық электр энергиясының тапшылығын тиімді жеңілдету отырып, Душанбеде екі жаңа жылу электр станциясын салды. 2018 жылы Тәжікстанның цемент экспортының көлемі 1,17 миллион тоннаға жетті, оның ішінде Sinoma Moir Cement Co., Ltd., Huaxin Yawan Cement Co., Ltd. және Huaxin Soget Cement Co., Ltd. сияқты Қытай-Тәжікстан бірлескен кәсіпорындарының өнімі (Биримкулова, 2023: 97-106) 2019 жылдың сәуірінде президент Эмомали Рахмон тағы да Тәжікстанның «Белдеу мен жол» бастамасын қолдайтынын және «Белдеу және жол» бастамасының бірлескен құрылысымен бірге 2030 жылға дейінгі ұлттық даму стратегиясын белсенді түрде жүзеге асырып жатқанын мәлімдеді. Ол Қытаймен инвестиция, жоғары технология, ауыл шаруашылығы, инфрақұрылым және басқа салалардағы ынтымақтастықты тереңдетуге үміттенеді (Шаикова, Жолдасбекова, 2021).

Түрікменстан – Орталық Азиядағы Қазақстаннан кейінгі екінші үлкен мемлекет. Түрікменстан жерінің 80%-ы мұнайға, табиғи газға және басқа да маңызды энергия

қорларына бай дүние жүзінде төртінші орында. Мұнай және газ өндіру және мұнай өңдеу өнеркәсібі Түркіменстан экономикасының негізгі тірегі болып табылады. Қытай мен Түркіменстан жақын көрші, екі ел арасындағы қарым-қатынас 2013 жылы стратегиялық серіктестік деңгейіне көтерілді. Тараптар халықаралық және аймақтық жағдай қалай өзгерсе де, Қытай мен Түркіменстан стратегиялық әріптестігін дамыту екі елдің сыртқы саясатының басым бағыттарының бірі екенін баса айтты. Қытай ұсынған «Бір белдеу, бір жол» бастамасы Түркіменстан президенті Гурбангулы Берді Мұхамедов ұсынған «Ежелгі Жібек жолын жаңғырту» халықаралық бастамасымен сәйкес келеді. Қазіргі уақытта Қытай Түркіменстанның ең ірі сауда серіктесі болып табылады. Түркияның Қытайға экспорты негізінен табиғи газ, ауыл шаруашылығы өнімдері және Қытайдың Түркияға экспорты негізінен өнеркәсіп өнімдері мен техникалық жабдықтар; Түркіменстан Қытайдың ең ірі импорттық газ құбыры көзі болып табылады. Орталық Азия табиғи газ құбыры 2009 жылы Қытайға газ тасымалдай бастады. Соңғы 10 жылда ол Қытайға барлығы шамамен 300 миллиард текше метр газ жеткізді, оның ішінде Түркіменстанның табиғи газы бар. Газдың 80%-дан астамын құрайды (Қақар,2022).

Қытай ұлттық мұнай корпорациясының Түркіменстандағы Әмудария жобасы қазіргі уақытта Қытайдың құрлықтағы ең ірі табиғи газды барлау және игеру жобасы болып табылады. Бұл сонымен қатар Түркіменстанның шетелдік компанияларға инвестиция салуға және игеруге қатысуға мүмкіндік беретін жалғыз құрлық жобасы «Түркияның сыртқы әлеммен ашықтығы мен ынтымақтастығы үлгісі». PetroChina-ның табиғи газ өнімдерін бөлісу бойынша алғашқы шетелдік жобасы ретінде Әмудария жобасы қазір жылына 17 миллиард текше метр газ өндіру қуатымен 100 миллиард текше метрлік алты атмосфералық аумақты қалыптастырды. 2019 жылы Әмудария жобасы Қытайға барлығы 61,7 миллиард текше метр газ жеткізіп, 980 мың тонна конденсат өндірді. Екі елдің даму стратегияларының сәйкес келуімен екі елдің энергетикалық ынтымақтастығы алдағы уақытта одан әрі нығая түспек.

Ерікті ынтымақтастық жобасы бірқалыпты жүріп жатыр. Қытай, Түркіменстан, Өзбекстан және Қазақстан бірлесіп, Орталық Азия табиғи газ құбырының А желісі 2009 жылы аяқталғаннан бері ол үш желіні құрады: А, В және С. 2019 жылдың бірінші жартыжылдығында Орталық Азия табиғи газ құбыры Қытай нарығына 23,028 миллиард юань газ тасымалдады. 2019 жылдың аяғындағы жағдай бойынша құбыр арқылы Қытайға барлығы 300 миллиард стандарт текше метр газ тасымалданды, газ жыл сайын Орталық Азиядан Қытайға ағылады. Мемлекеттің Қытайға тасымалдаған табиғи газ көлемі сол кезеңдегі Қытайдың жалпы табиғи газ тұтынуының 15%-дан астамын құрады (Керімбаев, Шарыпқазы, 2022:91-99).

Орталық Азиядағы «Белдеу және жол» бастамасының алдында тұрған міндеттер:

«Бір белдеу, бір жол» бастамасы Орталық Азияда көптеген жетістіктерге қол жеткізгенімен, біз Орталық Азиядағы мәдени ортаның күрделі екенін және әртүрлі елдердің өмір сүруінен қалған көптеген проблемалардың бар екенін анық білуіміз керек саясатты, экономиканы, қоғамды, мәдениетті, дінді қамтиды, этникалық және басқа факторларға байланысты көптеген қарама-қайшылықтар бар және аймақтағы «Бір белдеу, бір жол» бастамасының мүмкіндіктері, тәуекелдері мен қиындықтары қатар өмір сүреді.

Зерттеу нәтижелері

2017 жылдың мамыр айында Бейжіңде " Белдеу Және Жол " Халықаралық Ынтымақтастық Саммитінің Бірінші Форумы сәтті өтті. Форумға 29 елдің мемлекет және үкімет басшылары қатысты, оған 140-тан астам елден және 80-нен астам халықаралық ұйымдардан 1600-ден астам өкіл қатысты. Форум 5 санатты, 76 ірі жобаны және 279 нақты нәтижені қалыптастырды.

2019 жылдың сәуір айында Бейжіңде "Белдеу және Жол" Халықаралық Ынтымақтастық Саммитінің екінші Форумы жалғасын тапты. "Белдеу және Жол" Халықаралық Ынтымақтастық Саммитінің Форумы қатысушы елдер мен халықаралық ұйымдар үшін алмасуды тереңдету, өзара сенімді және өзара іс-қимылды нығайту үшін маңызды алаңға айналды (Керімбаев, Шарыпқазы, 2022).

2018 жылдың қараша айында Қытайдың Алғашқы Халықаралық Импорт Көрмесі сәтті өтті. Көрмеге 172 ел, аймақ және халықаралық ұйымдар қатысты, көрмеге 3600-ден астам шетелдік компаниялар қатысты, сондай-ақ саясат, бизнес және ғылыми-зерттеу салаларындағы өмірдің барлық салаларындағы 4500-ден астам қонақтар Хунцяо Халықаралық Экономикалық Форумында диалогтар мен пікір алмасулар өткізді. Сондай-ақ, "Хунцяо Дауысын" шығарды.

Қытай сонымен қатар "Жібек жолы" Көрмесін және Қытайдың Шығыс-Батыс Ынтымақтастығы Мен Инвестициялық Және Сауда Жәрмеңкесін, Қытай—АСЕАН Көрмесін, Қытай-Азия-Еуропа Көрмесін және Қытай-АСЕАН Көрмесін өткізді.

Араб Елдерінің Көрмесі, Оңтүстік Азия Көрмесі, Қытай-Солтүстік-Шығыс Азия Көрмесі және Батыс Қытай Халықаралық Көрмесі сияқты ауқымды көрмелер Қытайдың осы бағыттағы елдерді талқылауы мен ынтымақтастығы үшін маңызды алаңға айналды. Консультацияларда көпжақты механизмдердің рөлін күшейту басты мәселеге айналды.

"Белдеу мен Жолдың" бірлескен құрылысы бейбітшілік пен даму дәуірінің тенденциясына сәйкес келеді, тең консультацияларды, ашықтық пен төзімділікті талап етеді және қолданыстағы халықаралық тетіктер негізінде маршрут бойындағы елдер арасындағы өзара тиімді ынтымақтастыққа ықпал етеді.

Қытай "20-Топ", "Азия—Тынық Мұхиты Экономикалық Ынтымақтастығы", "Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы", "Азия—Еуропа Конференциясы", "Азия Ынтымақтастығы Диалогы", "Азия Несиелік Конференциясы", "Қытай-АСЕАН" (10+1), "Ланмей" Ынтымақтастық Механизмі, "Үлкен Меконг" Субаймақтық Экономикалық Ынтымақтастығы, "Үлкен Тумен" Бастамасы, "Орталық Азия Аймақтық Экономикалық Ынтымақтастығы", "Қытай-Африка Ынтымақтастығы Форумы", "Қытай-Араб Ынтымақтастығы Форумы", "Қытай-латын Америкасы Форумы", "Қытай-Орталық Және Шығыс Еуропа" сияқты көпжақты ынтымақтастық тетіктерін толық пайдаланады. 16+1 ынтымақтастық механизмі, Қытай-Тынық мұхиты аралдары елдерінің экономикалық даму саласындағы ынтымақтастық форумы, дүниежүзілік экономикалық форум және Боао азия форумы Өзара сыйластық пен өзара сенім негізінде басқа елдермен бірлесіп "Белдеу мен Жолды" құру үшін Маңызды Байланыстар мен Ынтымақтастықты Белсенді түрде жүзеге асырады (Ералина, 2019).

"Екінші трек" диалог механизмін орнатылды. Қытай мен маршрут бойындағы елдер саяси партиялар, парламенттер, сараптамалық орталықтар, жергілікті, азаматтық қоғам, іскер топтар, бұқаралық ақпарат құралдары және университеттер сияқты "екінші жол" байланыс арналары арқылы "Бір Белдеу, бір Жол" жалпы құрылысының айналасында әртүрлі коммуникация, диалог, пікір алмасу және ынтымақтастық нысандарын жүзеге асырады. Қытай "Белдеу Мен Жолдың" бірлескен құрылысына қатысты мәселелер бойынша пікір алмасу мақсатында Қытай Коммунистік Партиясы мен бүкіл әлемдегі саяси партиялар арасында жоғары деңгейдегі диалог ұйымдастырды.

Қытай және онымен байланысты елдер "Бір Белдеу, бір Жол" Сараптамалық Орталықтарының Ынтымақтастық Альянсын, "Жібек жолы" Халықаралық Сараптамалық Орталықтарының Желісін және Университеттің Сараптамалық Орталықтарының Альянсын дәйекті түрде құрды. Ұлыбритания, Жапония, Оңтүстік Корея, Сингапур, Қазақстан және басқа елдерде "Белдеу Және Жол" ғылыми-зерттеу институттары құрылып, түрлі форумдар мен семинарлар өткізілді (Арзыкулов, Шарыпқазы, Оразбекова, 2020)

Қытай-шетелдік орта мектептер "Белдеу Және Жол" Ғылыми-Зерттеу орталығын, кооперативті Дамыту колледжін, бірлескен оқу орталығын және т.б. құру үшін ынтымақтастық жасады. "Белдеу Және Жол" бірлескен құрылысына халықаралық таланттарды даярлау мақсатында бірқатар жұмыстар атқарып келеді.

Қытайлық және шетелдік БАҚ алмасулар мен ынтымақтастықты нығайтты. Медиа форумдар, бірлескен түсірілім, бірлескен сұхбаттар және т.б. өткізу арқылы, "Белдеу мен Жолдың" халықаралық коммуникациялық мүмкіндіктері жетілдірілді, осылайша халықаралық қауымдастық "Белдеу мен Жол" туралы тиісті ақпараттан хабардар бола алады.

Бірлескен құрылыс: үйлесімді үй салу және бірлесіп салу үшін бірлесіп жұмыс істеу барлық тараптардың тең құқылы қатысушылар, құрылысшылар және салымшылар, сондай-ақ жауапкершілік пен тәуекелдердің тең иелері екенін білдіреді (Даркенов, 2020).

Бірлескен құрылыс және ынтымақтастық үшін қаржыландыру платформасын құру.

2016 жылы ашылғаннан бері Қытайдың бастамасымен Азия Инфрақұрылымдық Инвестициялар Банкі халықаралық көпжақты даму жүйесінде барған сайын маңызды рөл атқарып келеді және халықаралық қауымдастықтың сенімі мен мойындауына ие болды. 2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша Азия Инфрақұрылымдық Инвестициялар Банкі өзінің бастапқы 57 құрылтайшысынан барлық континенттерде 93 мүшеге дейін өсті; барлығы 77,5 миллиард АҚШ доллары көлемінде несиелендірілді, ал 440 миллиардқа жуық басқа инвестициялар тартылды.

Мақұлдандырылған 35 жоба Индонезия, Пәкістан, Тәжікстан, Әзірбайжан, Оман, Түркия және Египет сияқты 13 елді қамтиды. Өз мақсаттары мен миссияларын орындай отырып, Азия Инфрақұрылымдық Инвестициялар Банкі басқа көпжақты даму банктерімен бірге "Белдеу және Жол" құрылысын салуға көмектесетін маңызды көпжақты платформалардың біріне айналды. 2014 жылдың қарашасында Қытай үкіметі Жібек жолы Қорын құруға 440 миллиард АҚШ долларын инвестициялайтынын мәлімдеді. 2017 жылдың мамырында Қытай үкіметі Жібек Жолы Қорына өз капиталын 100 миллиард юаньға арттыратынын мәлімдеді. 2018 жылдың соңына қарай Жібек Жолы Қорының келісілген инвестиция көлемі шамамен 111 миллиард АҚШ долларын, нақты инвестиция көлемі шамамен 77,7 миллиард АҚШ долларын, Қытай-Қазақстан Әлеуетті Ұнтымақтастығын орнатуға 22 миллиард АҚШ долларын инвестициялады (Багитжанова, 2018).

2017 жылы Қытай "Бір белдеу, бір жол" МЖӘ-нің жұмыс механизмін құрды және "Бір белдеу, бір жол" құрылыс саласындағы ынтымақтастық жобалары үшін МЖӘ моделін тиімді пайдалануға бірлесіп жәрдемдесу мақсатында Біріккен Ұлттар ұйымының Еуропа Бойынша Экономикалық Комиссиясымен ынтымақтастық туралы Өзара Түсіністік туралы меморандумға қол қойды. Яғни, үшінші тараптың нарықтық ынтымақтастығын белсенді түрде жүзеге асыруда жетекші рөл атқарды.

"Бір Белдеу, Бір Жол" жобасын бірлесіп құру үшінші тараптардың ашық, инклюзивті, прагматикалық және тиімді нарықтық ынтымақтастығын ілгерілетуге, Қытайлық компаниялар мен әртүрлі елдердің компанияларының қосымша артықшылықтарын ілгерілетуге және "1+1+1 >3" жеңіске жету моделін ұсынды (Абжаппарова, Биримкулова, 2023:188-196).

2018 жылы Бірінші Қытай-Жапон Үшінші Тарап Нарығы Ұнтымақтастығы Форумы және Қытай-француз Үшінші тарап Нарығы Ұнтымақтастығы Жөніндегі Басқарушы Комитеттің екінші отырысы сәтті өтті. Біріккен Корольдіктегі Хинкли Пойнт Атом Энергетикасы сияқты бірқатар ынтымақтастық жобалары сәтті аяқталды. Ал Қытайдағы CRRC және Германиядағы Siemens кейбір негізгі жобалар бойынша ынтымақтастық туралы үш жақты консенсусқа қол жеткізді.

Бөлісу: барлық қатысушылар үшін нақты артықшылықтарға қол жеткізу үшін бөлісу серіктестердің мүдделері мен алаңдаушылықтарын ескеру, мүдделердің жақындасуын және ынтымақтастықтың ең үлкен ортақ бөлгішін іздеу болып табылады, осылайша

ынтымақтастық нәтижелері екі жаққа да пайда әкеледі және барлық тараптарға пайда әкеледі. "Белдеу және Жол Бастамасын" бірге құру-бұл "сен ұтыласың, мен жеңемін" немесе "сен жеңесің, мен ұтыламын" деген нөлдік ойын емес, жеңіске жету, жеңіске жету және жеңіске жету жағдайы

Қытай экономикасының әлемдік экономикалық өсуге қосқан үлесі көптеген адамдар үшін шамамен 30% деңгейінде қалды. Соңғы жылдары Қытайдың импортқа деген сұранысы тез өсті. Халықаралық сауданың өркендеуіне барған сайын көбірек үлес қоса отырып, бұл Қытайға экспортталатын елдердің экономикалық өсуіне ықпал етті. Қытайдың тауарлар мен қызметтер саудасының жылдық импорттық құны әлем аумағының шамамен 10% құрайды. 2018 жылы Қытайдың тауар саудасы 14,1 трлн юань импорттап, 12,9% - ға өсті. 2018 жылы Қытайдың тікелей шетелдік инвестициялары 1129,83 миллиард АҚШ долларын құрап, өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 4,2%-ға өсті, ал осы бағыттағы елдерге тікелей инвестициялардың үлесі жылдан жылға артып келеді (Bekmukhametova, Zhong, 2018:106-114).

"Белдеу және Жол" ынтымақтастығының бірлескен құрылысы аясында Қытай инфрақұрылым құрылысын ұлғайту үшін Азия, Африка, Латын Америкасы және басқа аймақтардағы дамушы елдердің кең ауқымын қолдайды және әлемдік экономикалық дамудың дивидендтері жалғасуда. Ол дамушы елдерге жеткізіледі. Дүниежүзілік Банктің Зерттеу тобының сандық сауда моделінің нәтижелері "Белдеу Мен Жолдың" бірлескен құрылысы "дамушы Шығыс Азия мен Тынық Мұхиты елдерінің" ЖІӨ-ні орта есеппен 2,6% - дан 3,9% - ға дейін арттыратынын көрсетеді.

Қытай "Белдеу мен Жолды" бірлесіп салу аясында кедейлікті азайту, ауыл шаруашылығы, білім беру, денсаулық сақтау және қоршаған ортаны қорғау салаларында белдеу мен жол бойындағы елдерге адамдардың өмір сүруіне көмек көрсетуді енгізді. Қытай мемлекеті Қытай мен Африка арасындағы кедейлікті азайту және халыққа пайда келтіру жөніндегі Ынтымақтастық Жоспары, Сондай-ақ Шығыс Азиядағы Кедейлікті Азайту Жөніндегі Ынтымақтастық Демонстрациясы сияқты іс-шараларды жүзеге асырды.

Меконг Өзенінің суын шұғыл толықтыруды белсенді түрде жүзеге асырды, өзен бойындағы елдерге құрғақшылық апаттарымен күресуге көмектесіп, Таиландқа, Мьянмаға және басқа елдерге су тасқынына қарсы техникалық көмек көрсетті (Абжанова, Смагулова),

Қытай Мен Дүниежүзілік Денсаулық сақтау Ұйымы "Белдеу және Жол" бастамасы аясында денсаулық сақтау саласындағы ынтымақтастыққа байланысты Өзара Түсіністік Туралы Меморандумға қол қойды және Қытай—Африка Қоғамдық Денсаулық Сақтау Саласындағы Ынтымақтастық Жоспары және Қытай-АСЕАН Қоғамдық Денсаулық Сақтау Саласындағы Таланттарды Даярлау Жоспары сияқты жобаларды жүзеге асырды.

Қытай жол бойындағы елдермен мыңдаған денсаулық сақтау қызметкерлерін, сондай-ақ аурулардың алдын алу және бақылау қызметкерлерін оқыту үшін ынтымақтасады және тиісті елдерде ақ ішкі аурулары бар 5200-ден астам пациентке тегін оңалту операцияларын жүргізді. Қытай жыл сайын көрші елдердегі 30 000-ға жуық пациентке жоғары сапалы медициналық қызмет көрсетеді. Қытайдың дәстүрлі Қытай медицинасы тобы Камбоджа, Комор Аралдары, Того, Сан-Томе және Принсипи, Папуа-Жаңа Гвинея және басқа елдерде безгекті тез жою бағдарламаларын дәйекті түрде жүзеге асыруда.

Қытай маршрут бойындағы елдермен ғылыми – техникалық ынтымақтастық туралы 46 келісімге қол қойды, Қытай – АСЕАН, Қытай-Оңтүстік Азия және басқа да ғылыми-техникалық серіктестік бағдарламаларын дәйекті түрде іске қосты, сондай-ақ АСЕАН, Оңтүстік Азия, Араб елдерімен бес аймақтық технологиялар трансферті платформасын құрды.

Елдер, Орталық Азия және Орталық Және Шығыс Еуропа, Сондай-ақ "Белдеу және Жол" Халықаралық Ғылыми Ұйымдар Альянсын құруға бастамашы болды. Қысқа мерзімді ғылыми зерттеулермен айналысу Және маршрут бойындағы елдерден ғылыми-

технологиялық және басқарушы кадрларды даярлау үшін қытайдан маршрут бойындағы елдерден жас ғалымдардың келуі арқылы көп деңгейлі және әртараптандырылған ғылыми, технологиялық және гуманистік алмасу механизмі болды.

2018 жылы Қытай ғылыми зерттеулерге келу үшін жол бойындағы елдерден 500 жас ғалымды қабылдады және 1200-ден астам ғылыми және технологиялық менеджерлерді дайындады. Қытай халықаралық ғарыштық ынтымақтастықты белсенді түрде жүзеге асырды және Beidou навигациялық жүйесін, спутниктік байланыс жүйесін және спутниктік метеорологиялық қашықтықтан зондтау технологиясын маршрут бойындағы елдерге қызмет көрсету үшін салуға ықпал етті (Кобенева, Чумаченко: 2020:37-42).

Қорытынды

Шекара мәселелерін шешудегі ынтымақтастықтан және тату көршілік пен достық қарым-қатынас үлгісін зерттеуден бастап, жан-жақты стратегиялық серіктестік орнатуға және "Бір белдеу, бір жол" бірлесіп құруға дейін Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы қарым-қатынастар тұрақты түрде жақсарып келеді. Екі тарап арасындағы ынтымақтастық аясы ұдайы кеңейіп, ынтымақтастық аясы ұдайы кеңейіп, ынтымақтастық деңгейі ұдайы жетілдіріліп отырды. Ол ерекше даму процесінен өтті. Қытайдың Орталық Азия дипломатиясы екіжақты және көпжақты, саяси өзара сенім мен экономикалық және сауда ынтымақтастығы арасындағы салауатты өзара іс-қимылдың, сондай-ақ "қатаң байланыс" пен "жұмсақ байланыстың" үйлестірілген дамуының сипаттамаларына ие. Бұл процесте құнды тәжірибе жинақталды. "Белдеу Және Жол" бастамасының енгізілуімен Және алға жылжуымен Қытайдың перифериялық дипломатиясындағы Орталық Азияның мәртебесі едәуір жақсарды және ол барған сайын Қытайдың батысқа қарай ашылуының және жер ынтымақтастығын дамытудың негізгі объектісіне айналды. айналасында тағдырлар қауымдастығын құрудың маңызды тірегі. Жаңа кезеңде Қытай мен Орталық Азия елдері өздерінің бұрынғы ынтымақтастық тәжірибесі мен дәстүрлі достығын толығымен алға жылжытып, жағдайдың дамуы мен бір—бірінің қажеттіліктеріне сәйкес басымдықтарын уақтылы түзетіп, ынтымақтастық жолын оңтайландырып, бірлесіп Жұмыс істеуі керек. тағдырдың Қытай-Орталық Азия қауымдастығын құру.

Әдебиеттер:

Абжанова, Смагулова, 2023 – *Абжанова А., Смагулова Г. М.* «Бір белдеу, бір жол» жобасы: мақсаты және даму бағыттарының кейбір тұстары // Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті. 2023. С. 124–128.

Абжаппарова, Биримкулова, 2023 – *Абжаппарова Б. Ж., Биримкулова Г. У.* «Белдеу мен Жол» бастамасы – Орталық Азия аймағын дамытудың жаңа серпіні // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Саяси ғылымдар. Аймақтану. Шығыстану. Түркітану сериясы. 2023. Т. 145. №4. С. 188–196.

Арзыкулов және т.б., 2020 – *Арзыкулов А. А., Шарыпказы Н., Оразбекова А. Р.* «Бір белдеу – бір жол» жобасы мен еркін экономикалық аймақтар «Қытай арманын» жүзеге асыру құралы ретінде // Вестник КазНПУ имени Абая, серия «Исторические и социально-политические науки». 2020. Т. 2. №65.

Багитжанова, 2018 – *Багитжанова Ж. Б.* Жібек жолы экономикалық белдеуінің Қазақстан Республикасы үшін мүмкіндіктері. 2018.

Bekmukhametova, Zhong, 2018 – *Bekmukhametova A., Zhong C.* Economic Belt of the Silk Way: opportunities and prospects for Kazakhstan // Вестник КазНУ. Серия международные отношения и международное право. 2018. Т. 84. № 4. С. 106–114.

Биримкулова, 2023 – *Биримкулова Г.* «Жаһандық қақпа» және «Бір белдеу – бір жол» жобаларының Қазақстанға геоэкономикалық және геосаяси әсері // *Казakhstanское востоковедение*. 2023. Т. 7. №3. С. 97–106.

Даркенов, 2020 – *Даркенов Қ.* «Бір белдеу – бір жол» бастамасы аясындағы Қазақстан-ҚХР қатынастары және шиеленіс тұғызатын мәселелер және оны шешу жолдары // *Вестник КазНПУ имени Абая, серия «Исторические и социально-политические науки»*. 2020. Т. 3. № 66.

Ералина, 2019 – *Ералина Ж. Е.* «Бір белдеу – бір жол» коммуникациялық ерекшелігі: контент талдау // *Вестник ЕНУ им. Л.Н. Гумилева. Серия Политические науки. Регионоведение. Востоковедение. Тюркология*. 2019. № 4 (129). С. 45–54.

Қақар, 2022 – *Қақар Қ.* «Бір белдеу бір жол» аймақтық экономикалық ынтымақтастық бастамасы мен ШЫҰ-ның байланысы. 2022.

Керімбаев, Шарыпқазы, 2022 – *Керімбаев Е. Ә., Шарыпқазы Н. Е.* Қазақстанда «Бір белдеу – бір жол» аясында Қытай тілі мен мәдениетінің қарқынды таралуы // *Journal of Oriental Studies*. 2022. Т. 101. № 2. С. 91–99.

Кобенова, Чумаченко, 2020 – *Кобенова А. Р., Чумаченко Т. Н.* Еуразиялық экономикалық одақ және Жібек жолының экономикалық белдеуі // *Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Международная жизнь и политика»*. 2020. No 3 (62).

Мылкайдаров және т.б., 2020 – *Мылкайдаров А. Т., Егизбай А. С., Достан А. Б.* Жаңа Жібек жолы «Бір белдеу, бір жол» жобасының экономикалық, әлеуметтік саладағы негізі факторы // *Молодой ученый*. 2020. № 18. С. 573–576.

Мұқаметханұлы, Нәбижанқызы, 2015 – *Мұқаметханұлы Н., Нәбижанқызы З.* Қытайдың «Бір белдеу бір жол» инициативасы және екі ел ынтымақтастығының перспективасы // *Journal of Oriental Studies*. 2015. Т. 74. № 4. С. 57–60.

Турекулова, 2018 – *Турекулова Д. Е.* «Бір белдеу – бір жол» және Қазақстан. 2018.

Шаикова, Жолдасбекова, 2021 – *Шаикова А. Е., Жолдасбекова А. Н.* «Бір белдеу – бір жол» бастамасын іске асыру кезеңіндегі негізгі үрдістер // *Вестник КазНПУ имени Абая, серия «Исторические и социально-политические науки»*. 2021. Т. 1. № 68.

References:

Abzhanova, Smagulova, 2023 – *Abzhanova, A., Smagulova G. M.* "Bir beldeu, bir zhol" jobasy: maqsaty zhane damu bagyttarynyn keibir tustary [The "One Belt, One Road" Initiative: Goals and Development Perspectives]. *Akademik E.A. Buketov atyndagy Karagandy universiteti*, pp. 124–128 (in Kaz).

Abzhapparova, Birimkulova, 2023 – *Abzhapparova B. Zh., Birimkulova G. U.* "Beldeu men Zhol" bastamasy – Ortalyk Aziya ayman dagyn damytudyn zhana serpini [The "Belt and Road" Initiative as a New Impulse for Central Asia's Development]. *L.N. Gumilyov atyndagy Eurasia ulttyq universitetinin khabarchusy. Sayasi gylymdar. Aymaktanu. Shygystanu. Turkitanu seriyasy*, 145(4), pp. 188–196 (in Kaz).

Arzykulyov, Sharypkazy, Orazbekova, 2020 – *Arzykulyov A. A., Sharypkazy N., Orazbekova A. R.* "Bir beldeu – bir zhol" jobasy men erkin ekonomikal y aymaktar "Qytay armanin" zhuzege asyru quraly retinde [The "One Belt, One Road" Initiative as a Tool for Implementing China's Dream]. *Vestnik KazNPU imeni Abaya, seriya "Istoricheskie i sotsialno-politicheskie nauki"*, 2(65) (in Kaz).

Bagytzhanova, 2018 – *Bagytzhanova Zh. B.* Zhibek zholy ekonomikal y beldeuinin Kazakhstan Respublikasy ushin mumkindikteri [Economic Belt of the Silk Road: Opportunities for Kazakhstan].

Bekmukhametova, Zhong, 2018 – *Bekmukhametova A., Zhong C.* Economic Belt of the Silk Way: Opportunities and Prospects for Kazakhstan. *Vestnik KazNU. Seriya mezhdunarodnye otnosheniya i mezhdunarodnoe pravo*, 84(4), pp. 106–114.

Birimkulova, 2023 – *Birimkulova G.* "Zhakhandyk qakpa" zhane "Bir beldeu – bir zhol" jobalarynyn Qazaqstanga geoeconomikal y zhane geosayasi aseri [Geoeconomic and Geopolitical Impact of the Global Gateway and BRI on Kazakhstan]. *Kazakhstan's Oriental Studies*, 7(3), pp. 97–106 (in Kaz).

Darkenov, 2020 – *Darkenov Q.* "Bir beldeu – bir zhol" bastamasy ayasyndag y Kazakhstan-KHR qatynastary zhane shielenis t ug yz atyn m aseleler zhane ony sh eshu z holdary [China-Kazakhstan Relations and Challenges under the BRI]. *Vestnik KazNPU imeni Abaya, seriya "Istoricheskie i sotsialno-politicheskie nauki"*, 3(66) (in Kaz).

Eralina, 2019 – *Eralina Zh. E.* "Bir beldeu – bir zhol" kommunikatsiyalyk ereksheligi: kontent taldau [Communication Strategy of the BRI: Content Analysis]. *Vestnik ENU im. L. N. Gumilyova. Seriya Politicheskie nauki. Regionovedenie. Vostokovedenie. Tyurkologiya*, 4(129), pp. 45–54 (in Kaz).

Kakar, 2022 – *Kakar Q.* "Bir beldeu bir zhol" aymakt yk ekonomikal y yntymaktastyk bastamasy men SHY U-nyn baylan ysy [Regional Economic Cooperation Initiative "One Belt, One Road" and SCO].

Kerimbaev, Sharypkazy, 2022 – *Kerimbaev E. A., Sharypkazy N. E.* Kazakhstan da "Bir beldeu – bir zhol" ayasynda Qytay t ili men m adenyetinyn qark yndy taraluy [Spread of Chinese Language and Culture in Kazakhstan under BRI]. *Journal of Oriental Studies*, 101(2), pp. 91–99 (in Kaz).

Kobenova, Chumachenko, 2020 – *Kobenova A. R., Chumachenko T. N.* Evraziyalik ekonomikal y odaq zhane Zhibek zholynyn ekonomikal y beldeui [Eurasian Economic Union and the Economic Belt of the Silk Road]. *Vestnik KazNPU im. Abaya, seriya "Mezhdunarodnaya zhizn i politika"*, 3(62) (in Kaz).

Mylkaidarov, Egizbay, Dostan, 2020 – *Mylkaidarov A. T., Egizbay A. S., Dostan A. B.* Zhana Zhibek zholy "Bir beldeu, bir zhol" jobasynyn ekonomikal y, aleumettik saladag y neg izi faktory [Economic and Social Foundation of the New Silk Road "One Belt, One Road" Initiative]. *Molodoy ucheny*, 18, pp. 573–576 (in Kaz).

Mukhamethanuly, Nabizhanqyzy, 2015 – *Mukhamethanuly N., Nabizhanqyzy Z.* Qytaydyn "Bir beldeu bir zhol" initsiativasy zhane eki el yntymaktastygynyn perspektivasy [China's "One Belt, One Road" Initiative and Prospects for Bilateral Cooperation]. *Journal of Oriental Studies*, 74(4), pp. 57–60 (in Kaz).

Turekulova, 2018 – *Turekulova D. E.* "Bir beldeu – bir zhol" zhane Kazakhstan [The "One Belt, One Road" Initiative and Kazakhstan].

Shaikova, Zholdasbekova, 2021 – *Shaikova A. E., Zholdasbekova A. N.* "Bir beldeu – bir zhol" bastamasyn iske asyru kezengindegi negizgi urdister [Main Steps in Implementing the BRI Initiative]. *Vestnik KazNPU imeni Abaya, seriya "Istoricheskie i sotsialno-politicheskie nauki"*, 1(68) (in Kaz).

¹Abidenkyzy A. ²Almabekova A.

¹PR.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan

Al-Farabi Kazakh National University

E-mail:¹ainurbai-67@mail.ru,²aseka_83@inbox.ru

**THE STRATEGIC INITIATIVE OF THE PEOPLE'S REPUBLIC
OF CHINA «ONE BELT, ONE ROAD» AND THE DEVELOPMENT PROSPECTS
OF CENTRAL ASIAN COUNTRIES**

Abstract. This article is dedicated to the study of economic, political, and strategic cooperation between China and the Central Asian countries. The geostrategic significance of Central Asia has significantly increased within the framework of the "Belt and Road" initiative,

which has facilitated the establishment of close economic ties with China. The novelty of the article lies in the systematic analysis of the strategic importance of the "Belt and Road" initiative for Central Asia, as well as in the study of its economic and political consequences. The article also discusses the prospects and potential challenges of bilateral and multilateral cooperation. The objectives of the research include determining the role of the "Belt and Road" initiative in Central Asia, assessing trade, economic, and investment cooperation between the countries of the region, analyzing trends in the development of strategic partnerships between China and the Central Asian countries, as well as key achievements and challenges in cooperation. The aim of the research is to analyze the main directions, results, and prospects of cooperation between China and the Central Asian countries. The research employed general scientific methods (analysis, synthesis, comparison, generalization) and specialized scientific methods (content analysis, evaluation of statistical data). The results of the study showed that economic ties between China and the Central Asian countries are expanding, large projects are being implemented in transportation, logistics, energy, and manufacturing sectors, manufacturing capacity and investment cooperation are strengthening, and significant funds are being allocated to infrastructure projects. China has become one of the main trading partners of Central Asia, especially in the areas of natural resources, transportation, and logistics. In addition to economic achievements, successes have also been made in the fields of culture, education, and healthcare. However, threats related to political instability, ethnic issues, and the influence of external powers remain relevant. In conclusion, it can be stated that the relations between China and the Central Asian countries are developing dynamically. Cooperation within the framework of the "Belt and Road" initiative brings mutual benefits and contributes to regional development. In the future, to ensure sustainable development, the parties should strengthen strategic partnerships and enhance cooperation based on common interests.

Acknowledgments: The article was prepared within the framework of the Targeted Financing Program of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan “Multilateral cooperation between Central Asia and China: from the early stages of interaction to strategic partnership” IRN: BR24993008

Keywords: strategy, cooperation, economic relations, development prospects.

¹Абиденкызы А., ²Алмабекова А.М.

¹Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова, Алматы, Казакстан

²Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казакстан

E-mail: ¹ainurbai-67@mail.ru, ²aseka_83@inbox.ru

СТРАТЕГИЧЕСКАЯ ИНИЦИАТИВА КИТАЙСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ «ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ» И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Аннотация. Эта статья посвящена исследованию экономического, политического и стратегического сотрудничества между Китаем и странами Центральной Азии. Геостратегическое значение Центральной Азии значительно возросло в рамках инициативы «Один пояс, один путь», что позволило наладить тесные экономические связи с Китаем. Новизна статьи заключается в системном анализе стратегического значения инициативы «Один пояс, один путь» для Центральной Азии, а также в исследовании ее экономических и политических последствий. Также рассматриваются перспективы и возможные вызовы двустороннего и многостороннего сотрудничества. Задачи исследования включают определение роли инициативы «Один пояс, один путь» в Центральной Азии, оценку торгово-экономического и инвестиционного сотрудничества между странами региона, анализ тенденций развития стратегического партнерства между Китаем и странами Центральной Азии, а также ключевых достижений и трудностей сотрудничества. Цель исследования —

анализ основных направлений, результатов и перспектив сотрудничества между Китаем и странами Центральной Азии. В ходе исследования были использованы общенаучные (анализ, синтез, сравнение, обобщение) и специализированные научные (контент-анализ, оценка статистических данных) методы. Результаты исследования показали, что экономические связи между Китаем и странами Центральной Азии расширяются, реализуются крупные проекты в транспортной, логистической, энергетической и производственной сферах, усиливается производственный потенциал и инвестиционное сотрудничество, значительные средства направляются на инфраструктурные проекты. Китай стал одним из основных торговых партнеров Центральной Азии, особенно в областях природных ресурсов, транспорта и логистики. В дополнение к экономическим достижениям, также достигнуты успехи в сфере культуры, образования и здравоохранения. Однако угрозы, связанные с политической нестабильностью, этническими вопросами и влиянием внешних держав, остаются актуальными. В заключение можно сказать, что отношения между Китаем и странами Центральной Азии развиваются динамично. Сотрудничество в рамках инициативы «Один пояс, один путь» приносит взаимную выгоду и способствует региональному развитию. В будущем для обеспечения устойчивого развития стороны должны укреплять стратегическое партнерство и усиливать взаимодействие, основанное на общих интересах.

Благодарность: Статья подготовлена в рамках Программы целевого финансирования МНВО РК «Многостороннее сотрудничество Центральной Азии и Китая: от ранних этапов взаимодействия к стратегическому партнерству» ИРН: BR24993008

Ключевые слова: стратегия, сотрудничество, экономические связи, перспективы развития.

Авторлар туралы мәлімет:

Әбиденқызы, Айнур PhD, Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан.

Алмабекова Асель Муратхановна, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ докторанты, Алматы, Қазақстан.

Сведения об авторах:

Абиденкызы Айнур, PhD, Институт Востоковедения им. Р.Б. Сулейменова, Алматы, Казахстан.

Алмабекова Асель Муратхановна, докторант КазНУ им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Information about authors:

Abidenkyzy Ainur, PhD in Philosophy, R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan.

Almabekova Assel, PhD student of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.